

idque Vallisoleti disputationibus Nunnii (O. P.) et Padillae (S. I.) prorsus inflammatum est (Mense Mart. 1594). Adierant et Praedicatores et Iesuitae et ipse rex Quaesitores; sed priusquam quidquam decretum esset, intellectum est, controversiam iam multo minus Inquisitorum iudicio finiri posse quam pridem, quum Bannesii obiectionibus neglectis liber permitteretur. Magnus igitur Hispaniae Quaesitor Romam litteras misit, quas historiae collegii Soc. I. Madritensis scriptor a se lectas eiusdem argumenti fuisse dicit atque Alphonsi de Moscoso, Legionensis Episcopi¹. Is autem prid. Id. Iul. ad SS. Pontificem retulit, aliquot Patres Praedicatores Molinae propositionem de conversione peccatorum, quam et Iesuitae communiter et alii permulti tuerentur, quamque ipse consentaneam fidei esse existimaret semperque docuisset, severe reprehendisse, atque ita et de Societatis fama detraxisse et discordiam scandalaque seminasse. Obtestatur Pontificem, ut, si videretur, ediceret, quid in ea quaestione sentiendum esset, et concordiam inter utramque religiosorum familiam stabiliret. Idem longiore illius rei explanationem ad Cardinales de Terranova et Toletum misit. Ante XIII. Cal. Iun. 1594.) Cardinalis de Castro Praedicatores Romam denuntiaverat².

¹ Meyer Hist. I. 2. c. 24. (I. 173.) De Moscoso v. Serrum I. 1. c. 17. p. 119.

² Serr. I. c.

12. Clemens P. VIII. quomodo iudicium de gratiae efficacia suscepit. Bannesii in oppugnando Molinae libro felicitas.

Adibant igitur undique Sedem Apostolicam, ut controversia de gratiae efficacia in Hispania orta dirimeretur. Petentibus morem gessit Clemens VIII., ut ex Card. Camilli Nuntii Apostolici in Hispania litteris ad Franciscum de Porres Provincialem Societatis Iesu medio mense Augusto 1594. missis intelligitur¹: „Cum Sanctissimo Patri ac Domino nostro Clementi VIII. non sine animi dolore innotuisset, controversiam motam inter aliquos Patres Ordinis Praedicatorum et quosdam e Societate Iesu *circa gratiam sufficientem et efficacem*, et illi videretur, talis causae decisionem, quod ad fidem spectet et non exigui momenti sit, pertinere ad Sedem Apostolicam neminemque alium posse aut debere eam ad suum iudicium trahere: novissime [Iulio mense] mihi mandavit, ut Illustrissimo Cardinali Toletano significarem, si quam forte cognitionem eius negotii inchoasset, ne procedat ulterius, sed eius determinationem suae Sanctitati, ad quam spectat, integram relinquat. Praeterea iussit me praecipere suo nomine Superioribus dictarum Religionum, ut mihi rationes et fundamenta omnia suae quique sententiae ac totius Quaestionis statum scripto explicatum consignet, mittenda per me ad Sanctissimum Dominum, ut ex iis ad verum causae iudicium procedi possit.“ Denique Cardinalis severissime vetat de illis quaestionibus aut in publico aut privatim quidquam disputari.

Displicuit, ut videtur, regi Hispaniae, quod in hunc modum Inquisitores causam peragere vetarentur. Scripsit nihilominus Philippus II. a. d. IX. Cal. Dec. 1594. ad suum Romae legatum: gratissimum sibi factum, quod causa ad supremum tribunal revocata esset, modo generali Hispaniae Inquisitori suam operam

¹ Meyer I. c. c. 23. p. 175.

conferre liceret; ita rem maturius confectum iri. Rogantis voluntati obtemperavit Pontifex Nuntiumque coniunctum cum magno Hispaniae Quaesitore agere iussit. Quum autem Pontifex sententias academiaram quoque Hispaniae hominumque doctorum audiri cuperet, mandatum est Universitatibus Salmantiensi, Complutensi, Siguntinae, Episcopis Coriensi, Segoviensi, Placentino, Carthaginensi, Mendensi, denique Michaeli Saloni et Ludovico Colomae ex Ord. S. Aug., et Serrae atque Castro Doctoribus, ut iudicium de illa controversia ferrent. Quae omnia magno intervallo collata sunt. Quaesitores X. Cal. Nov. 1597. eistam et Praedicatorum et Iesuitarum scriptis et Universitatum doctorumque sententiis confertam Romam miserunt, unde Dr. de Hozes, procurator Inquisitionis generalis, se illam accepisse a. d. V. Cal. Apr. 1598. litteris signatis rescripsit. Ipse Bañez ad *legenda* utriusque partis volumina, Academiaram, praclatorum, Episcoporum Hispaniae iudicia de re controversa duobus opus esse annis existimavit¹. Primo loco in indice posita erat „Apologia FF. Praedicatorum, in provincia Hispaniae professorum, adversus quasdam novas assertiones.“ Quam Bañez contractam ex octo Praedicatorum de Molina iudiciis inter se consentientibus concinnaverat. Praeter novem propositiones ex illius libro notatas quandam de absentium confessionibus opinionem continebat. In ea primum appellatam videmus *physicam praedeterminationem*. Doctores Complutenses et Siguntinae pro Iesuitis, Salmanticenses non contra pronuntiassent L. de Meyer omnium documentorum propositione probat². Reliquarum auctoritatum partim huic, partim alteri sententiae accesserunt, partim neutram approbarunt.

Patet ex iis, quae diximus, atque imprimis ex Nuntii Cardinalis litteris, quibus nihil potest esse magis perspicuum, Pontificem controversiam de *gratia sufficiente et efficaci* ad suum tribunal revocasse, non ipsam de libro Molinae quaestionem. Non sane Quaesitores accepto illo Pontificis mandato iudicium de libro peragere poterunt, quum praecipuae accusationes ad causam exceptam pertinerent. Coniunctae erant doctrinae et librorum quaestiones, sed non Concordiae tantum, verum *utriusque* partis scriptorum. Id plane dicit Ginnasius, Sedis Apostolicae in Hispania

¹ Vide libellum Pontifici oblatum, de quo supra p. 197. (Qui integer exscriptus est a Meyero, in Historiae Appendice p. 799.)

² L. c. 1. 2. c. 13. p. 126 ss. Salmantiensium iudicium Iesuitis favere Serry negat.

Nuntius, in edicto edito XI. Cal. Oct. 1601.: „Noveritis Sanctissimum Dominum Nostrum causam de controversia *circa gratiam efficacem et sufficientem* inter quosdam Patres Dominicanos et Iesuitas agitatam et librorum a nonnullis *utriusque* praefati Ordinis Auctoribus compositorum ad se cognoscendam, examinandam atque decernendam afferri praecipisse.“⁴ Itaque Pontifex tum non ipsam potissimum de Molina quaestionem sui iudicii esse voluerat. Longius abest a vero, quod appellante Molina illam causam ad Sedem Apostolicam delatam esse dicunt. In documentis enim genuinis scriptis aequalium ne minimum quidem iudicium huiusmodi appellationis reperitur eamque omnes Societatis scriptores factam negant. Pontifex controversiam *de gratia sufficiente et efficaci* compositorum erat nec magis unam quam alteram partem suas sententias scripto consignare iussit. Sed, ut ipse Serry dicit², et Praedicatorum Iesuitas crimine Pelagianismi exagitabant, et hi illis Calvinismum exprobatant. Utrique igitur sententias accusationesque ad Sedem Apostolicam deferre iussi sunt, atque interea dum causa decisa esset omni disceptatione ac reprehensione se abstinere. Item Academiae virique docti a Pontifice interrogati mandatum interpretantes iudicium de opinionibus et Iesuitarum et Praedicatorum tulerunt. Cui interpretationi hi quum ab ipso initio repugnarent, res per tot annos protracta et implicata est. Reos se esse Bañez cum suis negarunt, nec sibi rationem de *praedeterminatione physica* reddendam esse arbitrabantur; ortam esse controversiam de Molinae *Concordia*, de uno hoc libro quaeri; suam sententiam D. Thomae esse, quam Ecclesia in dubium nunquam vocasset; eam doctrinam profitendam et defendendam, neque ipsam, neque Ordinem, a quo propugnaretur, una cum Molinae novitate in ius vocandum esse³. Eadem causa fuit, cur silentium impositum a Clemente VIII. servare gravarentur; itaque regi et SS. Pontifici supplicarunt, ut eo praeecepto eximerentur. Hic (suadente Bellarmino) precibus cessit idque Card. S. Severinus IV. Cal. Mart. 1598. ad Inquisitores perscripsit⁴.

Magna illa controversia ad Clementis VIII. auctoritatem iudiciumque revocata, Aquaviva, generalis Societatis Iesu praepo-

¹ Edictum totum in Meyeri Hist. l. 3. c. 16. p. 247.

² Hist. l. 1. c. 16 p. 118.

³ Lanuzii et Banneii libellos supra (p. 194. 197.) attulimus.

⁴ Liv. de Meyer, Hist. l. 2. c. 29. p. 193. Edictum Inquisitorum, quo id promulgatum est, v. Hist. Vind. l. 2. c. 25. p. 210.

situs omnes provinciales et doctissimum quemque Societatis theologum consuluit, quid nomine totius Ordinis defendi posset¹. Responsum est summo consensu in hunc modum:

In Molinae libro nihil erroris contineri. De quo si quando ageretur, eum et agnoscendum esse et defendendum; nec tamen videri eius defensionem ab universa Societate suscipiendam esse. Satis fore vel ipsum auctorem vel eius provinciam ac superiores pro eo propugnare. In Molinae scriptis quaedam non esse nisi probabilia, de quibus in utramque partem disputari posset; a multis in Societate diversa doceri. Quamobrem in privatas disputationes universam Societatem ingredi non debere. Aliam esse rationem generalis de efficacia Divinarum gratiarum controversiae, quae in Hispania potissimum ageretur. „Antiquam usque a principio et latissime communem universae Societatis sensum esse: gratiam quam vocant actualem Dei, qua praevenerimur et iuvamur ad actus supernaturales, nequaquam esse per se et natura sua efficacem neque ex ea necessario effectum, ad quem impellit, consequi. Reificere item consensu maximo Doctores Societatis universos Praedeterminationes quaslibet physicas antecedentes et necessario trahentes actus liberos humani arbitrii“ (Possinus p. 350.). De his capitibus adversus quovis dissentientem Societatis nomine pugnam suscipi posse.

Hanc igitur viam Aquaviva sibi ingrediendam esse statuit. Contrarium, ut diximus, genus pugnandi Bañez amplexus erat. Nihil cupidius optabat, quam ut de uno Molinae libro certaretur. Ergo Didacum Alvarez, discipulorum maxime idoneum, cum instructa accusatione Romam misit. Is VII. Id. Nov. 1596. in Urbem adventit. Erat accusatio ipsa illa Apologia FF. Praedicatorum paulo contractior. Novem notat Molinae sententias. Quibus, ut in illa, decima additur de scripta confessione; sed haec propositio non a Molina, sed a Suaresio defensa erat, auctoribus quidem clarissimis Ordinis Praedicatorum theologis: S. Antonino, Dominico et Petro de Soto, aliis. Cuius sententiae delatio, quae nec ad Molinam nec ad doctrinam de gratia pertineret, aliena erat a causa, quae agebatur, additae videbatur ad invidiam creandam Suaresio, praecipuo Molinae defensori. Eam accusationem Alvarez mense Iunio 1597. per Card. Alexandrinum, Praedicatorum patronum, Pontifici obtulit.

Semper Clemens VIII. in numero maximorum Pontificum

¹ Quod scriptum Possinus in Societatis tabulario reperit.

ponetur. Ab iniuria deliberata eum et ingenii simplicitas et morum sanctitas longissime removebant. Itaque iniuste agere cum Societate Iesu certe minime voluit, praesertim quum eius ingentes pro Ecclesia labores ac successus magnopere admiraretur. Etenim Cardinali Ossato¹ aliquando dixit: „Hos Patres multum contulisse ad conservationem Religionis Catholicae; et ubicunque fuissent, ibi cultum divinum integrum permansisse. Quare cum eiusmodi Ordines Religionis fulcra essent et columnina, fieri non posse, quin sancta Sedes eorum membra in defensionem tutelamque reciperet.“ Similia narrat Suarez: „Clemens VIII.“ inquit, „benigne allocuens Patres, qui ex universa Societate Romae congregati fuerant anno 1600., Societatem *brachium dexterum Sedis Apostolicae* appellare dignatus est.“² Nec vero minus quam illa utilitas ac felicitas Societatis quorundam Sociorum doctrina ingeniaque illum moverunt atque adduxerunt, ut Toletum et Bellarminum purpura ornaret. Verum illi admirationi officiebat (ut Possino visum est) auctoritas, qua apud eum Societatis adversarii, imprimis Poña, Rotae decanus, pollebant. Didaeus Antonius Frances in prooemio „Decisionum Pennae“, quas vulgavit, eum summi aestimatum esse a Clemente VIII., in difficillimis atque impeditissimis causis consultum, nec eius consilium unquam neglectum esse affirmat³. Huc accessit, quod Card. Toletus a. 1596. e vita cesserat. In hac opportunitate adversarii doctrinae Societatis Pontificem per Card. Alexandrinum, familiarem eius amicissimum, propellebant, ut quaestio libri statim susciperetur; res successit. Postea ipsum Clementem poenituisse Paulus V. successor (in scripto, quod infra vulgabimus) consentiens affirmat. Duorum Pontificum sententias libenter amplectimur, et persuasum nobis est, Summum Pontificem adversariorum Molinae desideria non implevisse, si universam causae huius conditionem plane perspetam habuisset.

Librum Molinae a Bannesio denuntiatum Quaesitores Lusitaniae bis examinatum permiserant. Reiecta accusatione appellari a Molinae adversariis Sedis Apostolicae iudicium potuerat; sed consuetudo iuris Ecclesiastici, cum iuris civilis praecceptis con-

¹ L. I. epist. 8. ap. Meyerum l. 5. c. 2. p. 343.

² Meyer l. c.

³ Quanti Pennam fecerit Clemens VIII., etiam Ill. D. Laemmer in Meletematum Romanorum mantissa exponit (Ratisbonae 1875.). Ille inimicum in Societatem animum satis superque ante significatum etiam testamento consignatum voluit, quum legata studiorum subsidia his distribui adolescentibus vetuit, qui Iesuitarum scholas adirent.

sentiens et ab ipsa naturae aequitatisque ratione derivata, postulat, ut primae accusationis eventus plane explicaretur iudicisque priores audirentur. At Molinae adversarii non appellaverunt, ergo neque quae in Lusitania facta sunt, Romae significare debebant. Utique non stricti iuris officio, sed aequitatis ratione ad id tenebantur. Et certe Clemens VIII. nunquam flagitantibus amicis morem gessisset, si rescivisset, Bannesium antea accusationem ad Lusitaniae Quaesitores detulisse, Molinam respondisse, iudices de duorum Patrum Praedicatorum auctoritate crimen reiecisse. Aut saltem Pontifex et litis instrumenta et causae aliquam descriptionem ad se mitti iussisset. Quod factum non est. Non modo Iesuitae, verum etiam Quaesitores Lusitaniae de inchoata examinatione celaverunt. De qua re conquesta est Societas libello misso ad Pontificem: „Quamquam Censuram sententia possit esse vera, tamen, quum eam primum dixerunt, tum non audierunt nos.“¹ Id si falsum fictumque esset, quis Pontifici dicere ausus esset? Absoluta pridem erat prima libri Molinae censura, quum Iesuitis libellus accusationis missus est, quem Arrubal refutavit. Quaesitores quoque Lusitani a SS. Pontifice humiliter petiverunt, ne causam Romae resumptam, se non auditis, decideret.²

At utrumque negatur ab adversariis: et a prioribus iudicibus causam bis tractatam finitamque et illis insciis Romae iterum susceptam esse; quod rem certam negant, magis ostendere videntur, non omnes aequitatis rationes esse servatas.

Sed aliunde cognosci licet, quanta prope ratione usi sint. Controversiam de gratiae efficaciam Pontifex suo iudicio reservatam voluerat, causae subsidia in Hispania per annos complures conquiri, crimina responsionesque utriusque partis in scriptum referri iusserat. E qua questione descendum fuit, quid de Molinae libro iudicaretur; nam illa potissimum, quae de gratiae efficaci docuerat, adversariorum iram excitaverant. Quare si rem ordine tractari placuisset, illud prius quaeri oportuerat. Sed id quum molestum esset accusatoribus, non ante quieverunt, quam Pontificem ab ea via, quam ingressus erat, deflexerunt. Qui nondum allatis ex Hispania actis, quae imperaverat, examinationem libri incipi iussit. Post illum primum errorem in cursu suscepto per annos frustra laboratum est. Denique necessitas coegit, ut summa controversiae capita, scientia media et praedeterminatio physica, tractarentur.

¹ Meyer l. 5. c. 1. p. 340

² Cuius rei documenta in Meyeri Hist. Vind. l. 2. c. 2. (II. 109.)

Tum vero spes omnis reconciliationis iam cederat, quum acerrima concertatione et complurium annorum disputationibus incensi utrique ardentius id propugnarent, quod ab initio recusaverant: Iesuitae Molinae librum, Praedicatores Neo-Thomistarum Hispaniae physicam praedeterminationem.

Ineunte mense Novembri 1597. Clemens VIII. congregationem instituit examinando libro Molinae, cui Cardinales Madrutium et Arigonium praefecit; Censores iureiurando obstrinxit, ne, quid ageretur, divulgarent. In quo collegio fuerunt Episcopi Propertius Resta de Talleacofio, Iulius Sanctutius a Monteflatrano, Laelius Landus Sessanus, e quibus duo primi Ordinis S. Francisci; praeterea Henricus Sylvius Henrici, vicarius Apostolicus Ordinis Carmelitarum, Franc. Brusius sive Bruscius, procurator generalis Ordinis S. Francisci, Ioann. Bapt. Plumbinus, Ordinis S. Augustini procurator generalis, Gregorius Nunnus Coronel, ex eodem Ordine, denique Ludovicus de Creil, Doctor Sorbonicus. Pro absentibus H. Sylvio Henrici Carmel. et procuratore Ordinis S. Francisci Pontifex substituit Ioann. Ant. Bovium, collegii Carmelitarum Romae rectorem, et Iacob. le Bossu, Doctorem Sorbonicum, O. S. B., et Hippolytum Masserium Servitam.

Idem qui Pontificem ad tantam festinationem compulerant, in deligendis Censoribus sua consilia interposuisse videbantur: ex omnibus unus Iesuitis favebat. Ceterorum tanta erat in Molinam iniquitas, ut, qui ingens D. Thomae studium prae se ferrent, ut postea explicabimus, quum per annos consultassent, S. Thomae sententiam, cui Molina accessisset, proscribere non dubitarent. Nemo horum aut posteriorum Censuram quidquam unquam scripsit, quod dignum esset posteritatis memoria, si Ioannis de Rada Controversias theologicas inter Thomam et Scotum excipias. Nec alius quisquam praeter Bovium, qui a nobis stetit, docendi munere fungebatur. Haec quum ita essent, mirari non debemus, quod Card. Pinellus, auditis disputationibus, de Censoribus in hunc modum iudicaverit idque iudicium Pontifici obtulerit: non esse eiusmodi viros, quorum iudicio in tanto negotio confidi posset; tres ex iis quatuorve duntaxat esse idoneos („valentissimi“); ac tamen Pinellus Molinae librum tum temporis reprehendebat, ut ex ipsis suffragio infra intelligetur; non igitur Molinae studio ita de Censoribus existimabat. Nec congregationum processus atque eventus nisi ex inepto Censuram delectu, quibus tantae rei tamque difficilis iudicatio commissa est, satis explicatur.

Interim Molina rescierat, Praedicatores procuratorem Romanam misisse; qui ne quid contra se efficeret, anno 1597. ab Inquisitoribus Romanis petiit, ne se non audito librum proscriberent. Responsum nullum tulit. Nec enim Inquisitoribus, sed peculiari congregationi libri examinatio credita erat. Quod igitur existimabat, causam a Quaesitoribus Lusitanis conclusam a Romanis denuo tractari, falebatur.

13. De prima et altera censura libri Molinae et de colloquiis postea habitis inter Praedicatores et Iesuitas.

A. d. IV. Non. Ian. anni 1598. Censores consilii causa primum convenerunt, ultimum III. Id. Mart. eiusdem anni, *needum* scripta a nobis semel iterumque commemorata ex Hispania allata erant. Illi iudicaverunt Concordiam Molinae proscribendam esse, quod ea de praedestinatione et gratia contineret, quae SS. Patrum veterumque theologorum, imprimis SS. Augustini et Thomae doctrinae contraria, Semipelagianorum erroribus consentanea essent; praeterea Molinae enarrationem Summae S. Thomae tamdiu esse prohibendam, usque dum ab huiusmodi novitate purgata esset.

Serry hoc fuisse Censorum iudicium scribit (l. 2. c. 2.): „Cum S. Augustini de gratuita praedestinatione doctrina, a Patribus ad Patres quasi per manus tradita, ab Ecclesia non semel tantum, sed secundo et tertio fuerit approbata; et hanc Molina contumeliose reiiciat, nec salva fide sustineri posse affirmet; atque omnia illa quatuor principia, ex quibus universam rationem conciliandi arbitrii libertatem cum gratiae donis, praescientia et praedestinatione deduxit, sint expresse contra S. Thomam, S. Augustinum et ceteros Patres; multa etiam contineant, quae haud obscure adversari videntur Divinis Scripturis et sacris Conciliis; aliqua etiam expresse tradita a Cassiano et Fausto, contra quae Augustinus, Prosper, Fulgentius et catholici doctores, fortiter sese opposcentes, gloriose dimicaverunt: salvo semper Sanctae Sedis Apostolicae iudicio, cui universa haec a nobis scripta et quoquo modo asserta religiose submittimus, censemus e re catholica esse, ut liber, qui inscribitur: Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis etc., compositus a Ludovico Molina, et eiusdem doctrina omnino prohibeatur. Atque idem etiam censemus de Commentariis eius in primam partem D. Thomae, quousque saltem a viris ad hoc munus deputatis expurgentur a novis opinionibus, quae vete-